

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ**

61002, м. Харків, вул. Чернишевська, 80
e-mail: ndipzir@gmail.com

тел.: (057) 700-06-64, 700-06-79
сайт: ndipzir.org.ua

Вих. № 15 (48) від 07.05.2021

Президенту
Національної академії правових наук
України
Петришину О.В.

Шановний Олександрє Віталійовичу!

На Ваш лист від 20 квітня 2021 року № 371 про підготовку наукового висновку на звернення судді Великої Палати Верховного Суду Рогач Лариси Іванівни щодо визначення юрисдикції судів в земельних спорах надсилаємо висновок Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, що додається.

Додаток на 6 арк.

З повагою,

Директор Інституту

С. В. Глібко

НАУКОВИЙ ВИСНОВОК

на звернення судді Великої Палати Верховного Суду Рогач Лариси Іванівни щодо повернення земель лісового фонду у державну власність

Науковцями Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України проведено наукове дослідження за зверненням судді Великої Палати Верховного Суду

щодо визначення юрисдикції судів в земельних спорах.

На розгляд науковців було поставлено таке питання: чи можна вважати, що в разі якщо фізична особа отримала земельну ділянку із цільовим призначенням – для ведення фермерського господарства як форми підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією, то зазначене цільове призначення земельної ділянки є достатнім критерієм для віднесення спорів щодо надання таких земельних ділянок, у тому числі з центральним органом виконавчої влади, який реалізує політику у сфері земельних відносин з іншими юридичними особами, до юрисдикції господарських судів?

Надаючи відповідь питання, слід зазначити наступне.

Правила визначення юрисдикційності відповідної справи встановлені процесуальними законами, якими регламентована предметна та суб'єктна юрисдикція господарських та цивільних судів, – це ст. 20 Господарського процесуального кодексу України та ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України.

Так, у ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України визначено, що суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого

судочинства. Критеріями відмежування справ цивільної юрисдикції від інших є, по-перше, наявність у них спору про право цивільне, а по-друге – суб'єктний склад такого спору (однією зі сторін у спорі є, як правило, фізична особа).

Натомість юрисдикцію господарських судів у спрощеному вигляді можна визначити так – спори, що виникають при здійсненні господарської діяльності.

ВП ВС неодноразово у своїх постановках вказувала критерії розмежування судової юрисдикції. Такими критеріями є передбачені законом умови, за яких певна справа підлягає розгляду за правилами того чи іншого виду судочинства: 1) суб'єктний склад правовідносин; 2) предмет спору та характер спірних матеріальних правовідносин; 3) вказівка в законі на вид судочинства, в якому розглядається визначена категорія справ.

Позиція Великої Палати ВС (Постанова ВП ВС від 15.05.2018 у справі № 809/739/17): якщо спір стосується приватноправових відносин, де існує речове право на земельну ділянку, вирішення питання правомірності набуття особою такого права, як і питання щодо порушення прав позивача внаслідок неправомірного використання земельної ділянки, має здійснюватися в порядку цивільного чи господарського судочинства залежно від суб'єктного складу сторін спору.

При цьому, слід звернути увагу на можливість розгляду конкретної справи в «неправильній» юрисдикції. Зокрема, слід застосовувати практику ЄСПЛ щодо недопустимості юрисдикційних конфліктів (зокрема, рішення від 9 грудня 2010 року у справі «Буланов та Купчик проти України», від 1 грудня 2011 року у справі «Андрієвська проти України», від 17 січня 2013 року у справі «Мосендз проти України», від 21 грудня 2017 року у справі «Шестопалова проти України»).

Юрисдикційність відповідного спору потрібно визначати так, щоб унеможливити повторне звернення особи до суду іншої юрисдикції після

відповідного коригування позовних вимог та формування іншого складу учасників справи.

При вирішенні питань юрисдикції ВП ВС виходить із принципу, що відповідачем у справі має бути саме та особа, з якою дійсно існує юридичний спір.

У постанові від 21 січня 2018 р. у справі № 272/1652/14-ц Велика Палата Верховного Суду вказала на те, що при визначені предметної та/або суб'єктної юрисдикції справ суди повинні виходити із суті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин у справі.

Якщо на час відкриття провадження у справі щодо спору про користування земельними ділянками, наданими із земель державної або комунальної власності для ведення фермерського господарства, фермерське господарство не зареєстровано, то стороною таких спорів є громадянин, якому надавалась земельна ділянка, а спір підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Виходячи з матеріалів, які досліджувалися науковцями, *прокурор звернувся до суду з позовом до фізичної особи*, посилаючись на те, що надання йому земельних ділянок для ведення фермерського господарства здійснено з порушенням вимог земельного законодавства.

Відповідно до частини першої статті 1 Закону України «Про фермерське господарство» (тут і далі у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян зі створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону.

Згідно з частиною третьою статті 7 Закону України «Про фермерське господарство» земельні ділянки для ведення фермерського господарства

передаються громадянам України у власність і надаються в оренду із земель державної або комунальної власності.

Після одержання засновником державного акта на право власності на земельну ділянку або укладення договору оренди земельної ділянки та його державної реєстрації фермерське господарство підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом для державної реєстрації юридичних осіб (стаття 8 Закону України «Про фермерське господарство»).

Отже, з одного боку, можливість реалізації громадянином права на створення фермерського господарства безпосередньо пов'язана з одержанням ним державного акта на право власності на земельну ділянку або укладення договору оренди земельної ділянки для ведення фермерського господарства, що є передумовою для державної реєстрації останнього, з іншого - відсутність такої реєстрації протягом розумного строку є невиконанням умов закону для отримання земельної ділянки з метою ведення фермерського господарства.

За змістом статей 1, 5, 7, 8 і 12 Закону України «Про фермерське господарство» після укладення договору оренди земельної ділянки для ведення фермерського господарства та проведення державної реєстрації такого господарства обов'язки орендаря цієї земельної ділянки виконує фермерське господарство, а не громадянин, якому вона надавалась.

Оскільки фермерські господарства є юридичними особами, їхні земельні спори з іншими юридичними особами, зокрема з органом державної влади, щодо користування земельними ділянками, наданими із земель державної або комунальної власності, підвідомчі господарським судам.

Аналогічна правова позиція висловлена Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 13 березня 2018 року в справі № 348/992/16-ц.

Тобто, якщо на момент відкриття провадження у справі щодо спору між органом державної влади чи місцевого самоврядування та, зокрема, фізичною особою, якій із земель державної або комунальної власності надана земельна ділянка для ведення фермерського господарства, фермерське

господарство вже було зареєстрованим, то така справа має розглядатися за правилами господарського судочинства.

Якщо ж на час відкриття провадження у справі щодо такого спору про користування земельними ділянками, наданими із земель державної або комунальної власності для ведення фермерського господарства, фермерське господарство не зареєстровано, то стороною таких спорів є громадянин, якому надавалась земельна ділянка, а спір підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Аналогічні висновки викладені у постанові Великої Палати Верховного Суду від 22 серпня 2018 року у справі № 606/2032/16-ц.

Доречним є Позиція Великої Палати ВС (Постанова ВП ВС від 12.06.2019 у справі № 699/185/18): земельні ділянки, орендарем яких є фізична особа, а фермерське господарство – суборендарем, не є землями фермерського господарства у розумінні статті 12 Закону України «Про фермерське господарство».

З огляду на це у справі де спір стосується земельної ділянки, наданої громадянину для подальшого створення, реєстрації та ведення фермерського господарства і підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Тобто, головним критерієм у визначенні юрисдикції судів у таких спорах є суб'єктний склад (особа, з якою дійсно існує юридичний спір). Адже критерій «цільове призначення земельної ділянки» за яким надається фізичній особі є другорядним.

Отже, слід вважати, що вразі якщо фізична особа отримала земельну ділянку із цільовим призначенням – для ведення фермерського господарства як форми підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією, то зазначене цільове призначення земельної ділянки не є достатнім критерієм для віднесення спорів щодо надання таких земельних ділянок, у тому числі з центральним органом виконавчої влади,

який реалізовує політику у сфері земельних відносин з іншими юридичними особами, до юрисдикції господарських судів.

Виконавці: учений секретар Інституту, к.ю.н. Любчич А.М.

**Директор НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України, к.ю.н.**

С. В. Глібко